

Menige matroser i den dansk-norske marinen under Den store nordiske krig 1700-1721

Edgar Wróblewski

I 1814 ble det dansk-norske kongeriket oppløst, et brudd som markerte slutten på en nesten tre hundre år lang felles sjøforsvarshistorie. For å sette søkelys på denne historiske arven åpnet det danske Orlogsmuseet utstillingen *Under fælles flag* i 2014. Her ble sjøforsvarets historie presentert og marinens store helter portrettert, men utstillingen viste også hvordan livet artet seg for de menige sjøfolkene, som selv ikke den sterkeste flåten eller den beste kommandøren kunne legge til sjøs uten (Orlogsmuseet, 2014). Overraskende nok er det vist til dels liten interesse for denne delen av den dansk-norske marinehistorien i forskningen, der det fortsatt er historiske studier av strategier, manøvrer og admiralitetet som dominerer.

Denne mangelen på kunnskap ble først påpekt av Hans Chr. Johansen, som i *Danske Sømænd, 1570-1870* gransket historiske kilder til tre ulike år: 1676, 1787 og 1871 (Johansen, 1998). Senere kom Jan Glete til samme konklusjon etter å ha studert perioden 1500-1650 (Glete, 2000). Når det gjelder dansk-norske marinestudier griper problemet inn alle periodene og påvirker vår forståelse av det skandinaviske samfunnet generelt. Er det da mulig å tegne et portrett av en gjennomsnittlig matros? Hvilke kilder fins det til dette?

Tar man tiden rundt Den store nordiske krig som eksempel, gir sentrale publikasjoner som *Norske sjøfolk til orlogs i seilskipstiden* (Bergersen, 1953), *Skuder og kompanier* (Degn & Gøbel, 1997), Jakob Seerups PhD-avhandling *Søetaten i 1700-tallet - Organisation, personel og dagligdag i*

Motstående side:
Protokollside fra fregatten Mynden med oversikt over auksjonerte eiendeler tilhørende *Stjormand Christen Rasmusen Seimøn* (Statens Arkiver, 1712), foto av Edgar Wróblewski (2012)

1700-tallets danske flåde (Seerup, 2010) og *Fregatten Lossen - Et kulturhistorisk skattkammer* (Molaug og Scheen, 1983) til en viss grad beskrivelser av livet om bord, men ikke av selve folkene som befant seg der. Blant de nevnte publikasjonene er det bare *Fregatten Lossen* som har med arkeologiske funn i analysen.

ARKEOLOGISKE KILDER

Materielle kulturminner fra skipsvrak kaster lys over matrosenes liv. Et av de beste eksemplene er *Mary Rose* (Allen & Gardiner, 2005), som ga et innblikk i livene til menige matroser på den tiden. Når det gjelder Store nordiske krig er det bare gjort arkeologiske funn på tre steder som har blitt tolket som å tilhøre sjøfolk i den dansk-norske marinen. Disse er fregatten *Lossen* (Molaug & Scheen, 1983), fregatten *Mynden* (Auer, 2004), og linjeskipet *Dannebroke* (Dencker, 2010). Ytterligere funn som kan inngå i analysen av matrosenes materielle kulturminner stammer fra to svenske skip: linjeskipet *Prinsessan Hedvig Sofia* (Auer & Schweitzer, 2012) og fregatten *Fredricus* (Bergstrand, 2009).

Det er to grunner til at svenske skip er tatt med i studien. For det første tjenestegjorde mange svenske matroser fra Skåne, Halland og Bohuslän i den dansk-norske marinen (Glete, 2010), og for det andre ble *Prinsessan Hedvig Sofia* berget av danske sjøfolk. Funnene kan derfor ikke tolkes entydig som danske eller svenske, og bør derfor tas med (Auer & Schweitzer, 2012). Arkeologisk materiale som kan knyttes til menige matroser tilhører følgende kategorier: sjømannskister og andre beholdere (skrin og esker av tre), beklledning (sko, skospenner, andre spenner, knapper og andre festeanordninger), tjenesteutstyr (kniv, syl, andre redskaper) og sivilt utstyr (bestikk samt utstyr relatert til tobakksrøyking, sying, håndverk, spill, fiske, hygiene, soving, lesing og skriving).

ARKIVKILDER

Takket være den høyt byråkratiserte administrasjonen av den dansk-norske marinen, har forskere tilgang på et rikt arkivmateriale. Samlingen i Statens Arkiver i København inneholder dokumenter fra *Generalkommissariatet (Søetaten)*, *Admiralitets- og Kommissariatskollegiet*, *Admiralitetet*, *Marineministeriet*, og *Søværnets Operative Kommando*, innsamlet mellom 1650 og 1993. Blant dokumentene er særlig skipsbøkene (journaler/logger og protokoller) verdt å se nærmere på.

Mens loggbøkene gir en oversikt over skipets navigasjonshistorie, dreier protokollene seg om selve driften av skipet. De ble skrevet på daglig eller ukentlig basis, alt etter tema. For eksempel ble mannskapslister og proviantlister utarbeidet hver uke, mens en kopi av en mottatt ordre eller en rapportert hendelse ble registrert fortløpende. Administrasjonen var organisert i henhold til de såkalte *Søkrigsartikler*, som blant annet angir kommandokjeden med spesifisering av rollene til de ulike sjøfolkene i henhold til grad, opplyser om straffen for ulike overtredelser og lovbrudd, beskriver vaktordninger, gir instruksjoner om hvordan ammunisjonen skal lagres, registrerer erstatningsutbetaling for skadete soldater etc. *Søkrigsartiklerne* instruerte også flåtepersonell om tiltak ved eventuelle dødsfall om bord. I artikkel nr. 174 av *Søkrigsartikler*, utstedt i år 1700 av Fredrik 4., heter det:

*"Naar nogen doer paa Skibet da skal skriveren med Skipperens og højbaadsmandens Rærvæelse rigtig inventere den Af dødis efterlatte Gods og føre det med sig til Lands at det den Af dødis næste Arvinger land vorde tilstillet. Er rejsen lang og Godsed *land fælgis skal det med Capitainens Villie til den højestbidendis af hæendis. Dersom den Afgaendis forærer noget deraf til de Fattige eller andre da skal samme og paa af Skriveren noteris og til børligen extraderis"* (Fredrik 4., 1700).

Oversikten over avdøde matrosers eiendeler var alltid stilt opp på samme måte. Informasjonen inneholdt navn, innrullingsdistrikt, registreringsnummer, dødsdato og -sted og en oversikt over eiendelene hans. Noen registre oppgir også hvilken pris matrosens eiendeler ble solgt for (Figur 1). Tabell 1 er et eksempel på en slik oversikt (Tabell 1).

I tillegg til de offisielle dokumentene som gjelder driften om bord, utmerker *Dagbok ført på flåten 1710-1714* seg som eneste kilde til livet om bord på sjøkrigsskip, sett fra en menig matros' perspektiv. Dagboken ble ført av den norske matrosen Niels Danielson Trosner, som tjenestegjorde på flere ulike fartøy under Den store nordiske krig. Han skildret hendelser som fant sted på skipene og siterte ofte diskusjoner som hadde funnet sted blant matrosene. Han brukte også tegninger, både fargerike og svart-hvite, i marginen på hver side (Trosner 1713) til å gjengi ulike situasjoner som han hadde vært vitne til. En av tegningene viser en auksjon av en avdød matros sine eiendeler (Figur 2), og det er spesielt interessant for denne artikkelen.

Figur 2 - Auksjon av eiendeler tilhørende avdød matros, illustrert av Niels Trosner (Trosner, 1713)

MATROSENE

Når det skal tegnes et portrett av en matros, er det viktig å vite hvor personen kom fra. I 1703-04 innførte den dansk-norske marinen et nytt mønstringssystem for å redusere opplæringstiden for flåtepersonell. Admiral Ulrik Christian Gyldenløve ønsket å utskrive personer som allerede hadde erfaring fra livet til sjøs. Den nye ordren åpnet for at folk mellom 16 og 50 år med bakgrunn fra alle typer sjømannsykker kunne verve seg, men bare dersom de var innskrevet i marinens innrullingsliste. De kunne bli kalt ut i tjeneste under den årlige mønstringen. Tjenestetiden var som regel ett år, men kunne forlenges ved behov. I gjennomsnitt ble hver matros kalt ut i tjeneste syv eller åtte ganger (Seerup, 2010).

Det dansk-norske riket hadde egne innrullingsdistrikter for marinen og hæren. Marinen innkalte mannskap fra København, Vest-Jylland, Holstein, Hamburg, Fredrikstad, Bragernes, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Romsdal og Trondheim (Statens Arkiver, 1718). Det er viktig å merke seg at mange matroser fra andre områder enn de nevnte gjerne oppsøkte marinens innrullingskontor for å unngå å bli innkalt i hæren. Dokumentene oppga da hvilket distrikt de var vervet i, i stedet for hvor de opprinnelig kom fra (Degn & Gøbel, 1997; Seerup, 2010). Interessant nok lot også mange svensker fra vestkysten av Sverige seg verve i marinen (Glete, 2010).

Protokollene viser et stort nasjonalt mangfold om bord på skipene. Før det nye innkallingssystemet ble innført, var skipene fra år 1700-1701 bemannet av 35 % dansker, 35 % nordmenn og 30 % fra Hamburg, Bremen og Nederland. I 1705 hadde fordelingen endret seg og resulterte i en ny mannskaps-sammensetning: 64 % nordmenn, 29 % dansker og 7 % slesvigere (Degn & Gøbel, 1997) og i 1709 67 % nordmenn, 26 % dansker og 7 % slesvigere (Vigeland, 1953). Tar man utgangspunkt i ett enkelt skip ville fordelingen vært omtrent den samme, dvs. besetningen på Løvendals Galei i 1715: 79 % nordmenn, 14 % hamburgere og 7 % dansker (Vigeland, 1953), og fregatten Phoenix i 1718: 60 % nordmenn, 24 % dansker og 16 % resten (Statens Arkiver, 1718).

At det var et overveiende stort antall norske matroser om bord på marinefartøyene stemmer også med det arkeologiske materialet. Karveskurdmotiver ble ofte brukt som dekor på matrosers eiendeler, som trekister funnet på fregatten Mynden (Auer, 2004). Molaug og Scheen knyttet dette til

norsk folkekunst, men ettersom de ikke fant noen paralleller til Norge i konteksten, tolket de dette som en særegen sjømannsstil (Molaug & Scheen, 1983). Matrosene brukte dekor de var vant til hjemmefra, og fordi nordmenn utgjorde den største etniske gruppen i marinen, ble karveskurd-mønsteret assosiert med matroser som gruppe generelt (Wróblewski, 2013).

Mønstringssystemet påvirket et annet aspekt ved den sosiale strukturen blant mannskapet. Som nevnt tidligere sikret de nye innrulleringslistene marinen erfarne sjømenn med ulik maritim bakgrunn: fra handelsflåten, fiskere, båtsmenn, loser, etc. De var ikke bare erfarne innenfor sine yrkesområder men også dyktige matroser fordi de hadde utført oppgavene så mange ganger (Vigeland, 1953).

Erfaringen deres og marinens strenge regler var hovedfaktorene som påvirket de menige matrosenes oppakning. Historiske kilder viser at klær utgjorde hoveddelen av det matrosen hadde med seg om bord. For å unngå sykdom måtte matrosen ha med tørre og varme klær. Også i det arkeologiske materialet fremkommer det at mesteparten av matrosenes eiendeler var knyttet til arbeidet de utførte. Denne kjensgjerningen er diskutert av Larry Murphy i *Shipwreck As Data Base for Human Behavioural Studies* (Skipsvrak som database for studier av menneskelig atferd). Han skriver: «Vanligvis er det lite aktivitet på et skip i tjeneste som ikke er direkte relatert til skipsdriften og målet for toktet. Typen aktivitet om bord varierte i henhold formålet med reisen.» (Murphy, 1983). Listen over gjenstander tilhørende den avdøde *Stjormand Christen Rasmusen Seimøn* omtalt tidligere i denne artikkelen, er et godt eksempel. For å kunne være los/navigatør på fregatten *Mynden* skaffet han seg sjøkart, to kompass og en kuleramme. Likeledes inneholder sjømannskister funnet på fregatten *Lossen* for det meste gjenstander til bruk i tjenesten: håndtak til verktøy, tallerkner og knapper (til klær).

Under Den store nordiske krig brukte ikke matroser uniformer. Ifølge ordren som ble utstedt i 1677 måtte alle matroser ha ett sett lerretsklær, én god seilduksjakke, tre skjorter, tre par hoser og to par sko. Ellers fantes det ingen regelverk som dikterte hvordan matrosene skulle kle seg (Borg, 1974). Bortsett fra sko, spenner og knapper er det ingen klesplagg blant funnene fra analyserte skipsvrak. Denne mangelen på bevarte tekstiler gjør opplysninger hentet fra oversikten over avdøde matrosers eiendeler helt uvurderlig.

Analysen av 17 lister med avdøde matrosers eiendeler har gitt innsikt inn i 'matrosgarderoben'. Den består av *trøye*, *undertrøye*, *kjortel*, *skjorte*, *vest*, *bukser*, *underbukser*, *hoser*, *strømper*, *hatt*, *kabuss* (et hodeplagg), *nattlue*, *votter*, *halstørkle*, *sko*, *støvler*. I noen tilfeller inneholdt oversikten ytterligere informasjon om et plagg, som for eksempel stoff eller farge. Matrosenes klær var i følgende farger: Jakker: grå, brun, hvit, blå. Gensere: blå, hvit, rød. Undertrøye: blå, hvit, stripete. Bukser: grå, brune, svarte. Hoser: grå, hvite, brune. Lue: svart. Skjerf: blått. I tillegg ble enkelte plagg oppgitt til å være av vadmel eller seilduk, og var dermed grå. Ofte ble klærne ganske enkelt beskrevet som gamle og fillete. Oversikten viste ikke bare eksempler på matrosenes bekledding, men sa også noe om matrosens økonomiske status. Auksjonslister som inneholder prisen plaggene ble solgt for, gir særlig en indikasjon på plaggenes tilstand og verdi (Wróblewski, 2013). Legger man opplysningene over til grunn når man ser på relieffet *Fidelitas havende i den ene hånd en bog at enroulere matroserne*, får man en idé

om hvordan en gjennomsnittlig matros kan ha gått kledd (Figur 3). Bildet kunne også blitt utvidet med formen og mønstrene på knapper og spenner, eller støvler og sko som er funnet i det arkeologiske materialet.

To faktorer påvirket hvilken tilstand matrosens plagg var i. For det første hadde det noe å si om han var innkalt fra samfunnets lavere klasser, og for det andre hvor hardt selve arbeidet han utførte var. I slike tilfeller ville en matros prøve å lappe klærne sine og forlenge bruken i størst mulig grad. Sysaker og stoffbiter som kunne brukes til lapping, eller overskuddslær som kunne brukes til å reparere sko, nevnes ofte i arkivkilder (Wróblewski, 2013). I det arkeologiske materialet fins det nåleetui, fingerbøl, sy-ring, trådsneller og en saks (Molaug & Scheen, 1983).

Matrosene var opptatt av utseendet, og fulgte moten i den grad det lot seg gjøre. To protokoller nevner parykker blant matrosens eiendeler (Statens Ar-

Relieffet 'Fidelitas havende i den ene hånd en bog at enrullere matrosene' viser en matros som innrulleres 16. desember 1704. Rosenborg slott, foto: Rosenborg (Barfod, 1997), fargelegging: Edgar Wróblewski

kiver, 1719). Både relieffet og Trosners tegninger fremstiller matroser som langhårede og uten skjegg. For å holde orden på det lange håret og bli kvitt lus, brukte en matros en kam av bein eller horn. I tillegg brukte han en barberkniv til å rake av skjegget.

Matroser fremstilles ofte med tobakkspiper. Kilder viser at de fleste matroser røykte. Kritt Piper er blant den vanligste typen gjenstander i det arkeologiske materialet, og tobakk er ofte nevnt i skipsprotokollene. Olav Bergersen mente at røyking kunne ha vært en av de få gledene matrosen hadde mens han var i tjeneste, og at tobakk var viktigere for ham enn mat (Bergersen, 1953). Faktisk fins det bare et par andre gjenstander som sier noe om hva matrosene gjorde på fritiden. Disse omfattet spillbrikker, fiskesøkker, halvferdige skjær og pipeetui, som tyder på at de drev med håndverk, samt bøker og skrivesaker.

Særlig er de to siste verdt å diskutere. Det er vanskelig å anslå hvor utbredt lese- og skriveferdigheter var blant matroser, men det fins bevis på at enkelte kunne lese og skrive. Trosner, som selv var en menig matros, er det beste eksempelet på det. Blant matroser som kom fra ulike maritime yrker ville det vært andre som ham som hadde lært å lese og skrive for å kunne utføre arbeidet. Metallbeslag fra salmebøker som stammer fra *Lossen og Dannebroge* samt rester av bøker fra *Lossen*, viser at det fantes bøker om bord. Protokollene antyder videre at i et par tilfeller tilhørte bøkene menige matroser. Blant eiendelene er en nederlandsk bok, en salmebok og to bønnebøker (Wróblewski, 2013).

Disse bøkene kan til en viss grad tolkes som et vitnesbyrd på at noen av matrosene var religiøse/overtroiske, men ikke alle. Trosners dagbok forteller historier om gjenferd og at døden alltid var til stede i matrosens liv. Enkelte matroser fant kanskje håp og trøst i salmer. Men for andre som ikke gjorde det, nevner *Søkrigsartikler* at det vanket straff om man ikke deltok i religiøse seremonier. Det vil derfor være ren spekulasjon å si noe om en gjennomsnittlig matros var religiøs eller ei. Også matrosenes moral burde studeres individuelt. Selv om tyveri ble straffet hardt, var alle de tre sjømannskistene fra fregatten *Lossen* utstyrt med lås (Molaug & Scheen, 1983). Sammenlignet med sjømannskister fra 1800-tallet og tidlig 1900-tall, viser Knut Weibusts studie at det å ikke låse en kiste var en tillits erklæring til mannskapskollegene (Weibust, 1969).

Så langt har analysen av arkeologiske og historiske kilder støttet opp under og utfylt hverandre. Likevel, når det gjelder for eksempel skjeer funnet på skipsvrak, fins det ikke overlappende informasjon i protokollene. En forklaring kan ligge i matrosenes ikke-materielle kultur. Et tysk ordtak '*Den Löffel abgeben*' ('å levere fra seg skjeen') betyr 'å dø'. For en matros kan skjeen ha vært en svært personlig eiendel. Sammen med kniver eller kritt-piper kunne det bringe ulykke å bruke dem om de hadde tilhørt en død mann (Wróblewski, 2013).

KONKLUSJON

Basert på analysen av tilgjengelig materiale kan følgende portrett tegnes. Den gjennomsnittlige matrosen var en dyktig og rutinert matros både i sitt yrke på sjøen og i marinen. De få eiendelene hans var helt nødvendige og utelukkende knyttet til yrkes- eller tjenesteutøvelsen om bord. Han oppbevarte eiendelene i en trekiste, som han kan ha delt med et annet besetningsmedlem på grunn av plassmangel om bord. Han har hatt tilgang til ekstraklær for å holde seg tørr og varm, og dermed unngå sykdom. Disse klærne ble brukt lenge og reparert ved behov. Stilen på klærne var typisk for de lavere klassene på begynnelsen av 1700-tallet, og skostørrelsen antyder at eierne var voksne. En matros var en praktisk person som på fritiden sysselsatte seg med håndverk, spilte brettspill, snakket med kolleger og satte stor pris på å røyke pipe.

Dette inntrykket gir et solid grunnlag for videre analyse. En grundig studie av kilder vil gjøre det mulig å snevre inn omfanget av undersøkelsen fra et generelt nivå for en gjennomsnittlig matros til et innblikk i livene til enkeltpersoner. Med tilgang på bare fem skipsvrak som ble utgravd eller bare gjennomgått etter visse standarder, begrenses resultatene. Videre ble de 17 listene med døde matrosers eiendeler funnet i bare tre protokoller av rundt hundre som ble studert (Wróblewski, 2013).

Mye er fortsatt ukjent når det gjelder matrosers tidlig på 1700-tallet under Den store nordiske krig. Livssyn, overtro, lese- og skriveferdigheter og relasjoner mellom besetningsmedlemmer, holdninger til arbeid på sjøen og til marinen eller paralleller til matrosers fra andre nasjoner, er bare noen av temaene som kan være aktuelle for videre forskning. Men foruten Trosners dagbok, senere etnografiske studier og dagbøker fins det dessverre ikke mange kilder som gir innblikk i matrosenes ikke-materielle kultur i denne pe-

rioden. Det som i dag i stor grad assosieres med matroser fra seilskutetiden, som fortelling av historier og skrøner, matrossanger (såkalte shanty'er) og piperøyking, har noen ganger oppstått og overlevd i maritime tradisjoner og folkløse. Kritt-piper er et åpenbart eksempel på noe som knytter flere tids-epoker sammen, men ikke det eneste. Interessant nok minner rekonstruksjonen av matrosklær om den norske bunaden, og tinn- og sølvknapper funnet på skipsvrak fra Store nordiske krig viser noen mønstre som fortsatt brukes i dag.

Denne artikkelen har også prøvd å vise at ved å se tilgjengelige arkeologiske og historiske kilder i sammenheng, kan man tegne et portrett av en gjennomsnittlig matros og i mange tilfeller få innblikk i en persons liv. Selv om fokuset her har vært på Den store nordiske krig, vil forfatteren oppfordre andre forskere til å studere livene til menige matroser i ulike perioder og å sette kunnskapshullene – ikke bare når det gjelder den danske eller den norske maritime arven, men også andre nasjoner.

MERKNAD

Denne artikkelen er basert på masteroppgaven *Danish-Norwegian sailors during the Great Northern War, 1700-1721: a portrait based on the available archaeological and historical sources*, avlagt ved marin- arkeologistudiet på Syddansk Universitet i Danmark i 2013. Avhandlingen presenterer kildene i større detalj og med en mer omfattende analyse.

Styrmand Christen Rasmusen Simon from Copenhagen register No1176, has passed away on board frigate Mynden, off Langesund on the 8th of February 1712, and all clothes and equipment which was left by him were sold to the highest bidder, on the frigate as to an inheritior.

	Daler	Mark	Skilling	
1 kiste	1		10	One chest
1 gammel ofuerdyne	2		10	One old duvet
1 gl: pude	2		2	One old pillow
1 gl: vadmels Kiortel	2		2	One old wadmal coat
1 par gl: boxser	2			One pair of old trousers
1 par dito			8	One pair of the same
1 gl: uldentröye				One old woolen jacket
1 dito	2		2	One the same
1 sribet bröst dug	2		6	One striped vest
3 par gamle Hoser	3		10	Three pairs of old stockings
1 gammel Karpus			4	One old cap
1 dito engelsk Hat			14	One the same English hat
2 gl: Sæker			11	Two old sacks
1 Skiorte	1		9	One shirt
1 gl: Halsklud	2		5	One old scarf
1 par gl: underboxser			8	One pair of old underpants
1 par gamle Skoe			7	One pair of old shoes
1 gl: Skiorte			8	One old shirt
1 dito			10	One the same
1 par gl: vanter			6	One pair of old mittens
1 flinte børste			12	One brush for cleaning a gun
1 par gamle Stöfler				One pair of old boots
eet. gl. Siöekaart og 2 passire	3		12	One old sea chart and two compasses
een Sprocken reignetaufle	2		4	One broken abacus

Tabell 1. Oversikt over matrosens eiendeler.

Litteraturhenvisninger

- Allen, J.M., Gardiner, J., red. (2005) *Before the Mast: Life and Death Aboard the Mary Rose* (Archaeology of the Mary Rose), Mary Rose Trust.
- Auer, J., Schweitzer, H., red. (2012) *FIELDWORK REPORT - Prinsessan Hedvig Sophia 2011*, Esbjerg, Maritime Archaeology Programme, University of Southern Denmark.
- Auer, J. (2004) *Fregatten Mynden: a 17th-century Danish Frigate Found in Northern Germany*, International Journal of Nautical Archaeology, (33,2), s.264-280.
- Barfod, J.H. (1997) *Niels Juels flåde - Den Danske Flådes Historie, 1660-1720*, Copenhagen, Marinehistorisk Selskab.
- Bergersen, N.P. (1953) *Norske sjøfolk til orlogs i seilskiptiden*, I: Vigeland, N.P. ed, *Norge på Havet*, Nasjonalforlaget.
- Bergstrand, T. (2009) *Marstrands Hamn - Arkeologi i Marstrand hamn 5, Arkeologisk undersøkning och förundersökning Marstrand 32, Marstrand socken, Kungälv kommun, Uddevalla, Bohusläns Museum*.
- Borg, E. (1974) *Den Danske Marines Uniformer Gennem Tre Århundreder*, Viborg, Strubes Forlag.
- Dejn, O. & Gøbel, E. (1997) *Skuder og kompagnier*, København, Gyldendal.
- Dencker, J. (2010) *300 years after Dannebrog's explosion. Maritime archaeology at the wreck site in the Bay of Køge*, (Abstract). I: Køge, s.10.
- Glete, J. (2010) *Swedish Naval Administration 1521-1721: Resource Flows and Organisational Capabilities*, Leiden, Boston, Brill Academic Publishers.
- Glete, J. (2000) *Warfare at sea, 1500-1650: Maritime conflicts and the transformation of Europe*, London, Routledge.
- Johansen, H. Ch. (1998) *Danske Sømænd, 1570-1870, I: Årbog/Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg*, s. 37-63.
- Molaug, S. & Scheen, R. (1983) *Fregatten 'Lossen' - Et kulturhistorisk skattkammer*, Oslo, Norsk Sjøfartsmuseum.
- Murphy, L. (1983) *Shipwreck as Data Base fo Human Behavioral Studies*, In: Gould, R. A., *Shipwreck Antropology*, Albuquerque, A School of American Research Book, University of New Mexico Press, s. 65-89.
- Orlogsmuseet (2014). <http://natmus.dk/museerne/orlogsmuseet/udstillinger/saerudstillinger/underfaelles-flag> (Lest: Desember 2015).
- Seerup, J. (2010) *Søetaten i 1700-tallet, Organisation, personel og dagligdag*, PhD-avhandling, Copenhagen, Copenhagen University.
- Vigeland, N.P. ed. (1953) *Norge på Havet*, Nasjonalforlaget.
- Weibust, H. (1969) *Deep Sea Matross - A Study in Maritime Ethnography*, Stockholm, Kungl. Boktryckeriet P.A. Norstedt & Söner.
- Wróblewski, E. (2013) *Danish-Norwegian sailors during the Great Northern War, 1700-1721: a portrait based on the available archaeological and historical sources*, Masteroppgave, Esbjerg, University of Southern Denmark.

Arkivkilder

- Frederick IV (1700) *Søkrigsartikler*, tilgjengelig på: www.orlogsmuseet.dk/udstil/soeartikler.pdf (Lest: Juni 2012)
- Statens Arkiver (1719) *Skibsjournal for Fregat Frederichshald + Sõe Ridderen 1719*, Rigsarkivet, 0008 Marineministeriet, 1650-1969 Skibsjournaler, Friderich Qvartus Galaj 1719 mm., 293A - 293E-2.
- Statens Arkiver (1718) *Skibsjournal for Fregat Phoenix 1717-1718*, Rigsarkivet, 0008 Marineministeriet, 1650-1969 Skibsjournaler, Phoenix Fregat 1717-1718 mm., 249-1 - 249-3.
- Statens Arkiver (1712) *Skibsjournal for Fregat Mynden, 1711-1714*, PROTOCOLL. Rigsarkivet, 0008 Marineministeriet, 1650-1969 Skibsjournaler, Lossen Fregat 1712, 91-1 - 96.3.
- Trosner, N. (1713) Riksarkivet, Oslo: EA-3667 (Manuskriptsamlingen), G (Manuskripter i kvartoformat), Loo48 *Dagbok ført på flåten 1710-1713*, I av Daniel Olsøn Sæbø i Bukn sogn, Kjøp. RAJ 268/1883.

SUMMARY

COMMON SAILORS OF THE DANISH-NORWEGIAN NAVY DURING THE GREAT NORTHERN WAR, 1700-1721

The history of the Danish-Norwegian navy stretches over 300 years from 1510 to 1814. Although this period is relatively well researched, surprisingly little is known about common sailors. The paper shows that from combined study of archaeological material and historical sources it is possible to draw an accurate portrait of a regular seaman serving during the Great Northern War, 1700-1721.

The article gives a brief introduction to the sources available for studying the mentioned period and continues with an example of how they can be used. The results of this case study are presented on two levels: 1. Relating to an average sailor and his daily life in the navy, and 2. Showing how material culture testifies for individuals aboard a vessel.